

Короткий огляд актуального стану забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні

1. Вступ

2. Стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні

2.1. Облік внутрішньо переміщених осіб в Україні

2.2. Соціальне забезпечення

2.3. Доступ до пенсійних виплат для громадян, які проживають на непідконтрольній уряду України частині Донбасі

2.4. Свобода пересування (Крим, Схід)

2.5. Право на освіту

2.6. Політичні права

2.7. Встановлення фактів народження, смерті на тимчасово непідконтрольних/ окупованих територіях України

3. Висновки та рекомендації

Авторський колектив:

Благодійний фонд "Право на захист"

Благодійний фонд "Восток-СОС"

Громадська організація "Донбас СОС"

Громадська організація "КримСОС"

Донецька обласна організація ВГО «Комітет виборців України»

Інститут Суспільно-Економічних Досліджень

1. Вступ

З початку окупації Криму та збройного конфлікту на території Донецької, Луганської областей, Україна зіткнулася із новим явищем - масове внутрішнє переміщення населення. Станом на 29 серпня 2016 року, згідно з офіційно оприлюдненими даними Міністерства соціальної політики, в Україні налічується 1 705 363 внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). Близько 60 % з усієї кількості ВПО - це діти та особи похилого віку.

За два с половиною роки тривалості внутрішнього переміщення влада України повільними, невпевненими кроками реалізує політику щодо стабілізації ситуації в Україні, гарантування конституційних прав та забезпечення переміщених громадян. Громадськість відмічає ряд позитивних зрушень - прийняття законодавчої бази, що закріплює права і свободи ВПО, створення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та ВПО як координуючого вищезазначені питання центрального органу виконавчої влади тощо. Більшість із здійснених або наразі здійснюваних кроків не є, на жаль, достатньо ефективними, а деякі взагалі суперечать основному закону України та міжнародним правовим нормам.

Вашій увазі представляємо короткий аналіз ситуації з дотриманням прав і свобод ВПО в Україні з урахуванням відповідних рекомендацій від громадських організацій, виступаючих авторським колективом документу.

2. Стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні

Головними проблемами внутрішньо переміщених осіб в Україні залишаються припинення або відмова у нарахуванні виплат та незрозумілість процедур перевірки переселенців. Крім того, за даними громадських організацій, які надають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, переселенці найчастіше звертаються за юридичною допомогою із питань відновлення документів (паспорт, ПІН, документи про освіту, правовстановлюючих документів на майно), отримання довідки ВПО, звільнення з підприємств на непідконтрольній території і подальшого оформлення документів для працевлаштування, отримання субсидій.

Також серйозним викликом для ВПО є питання працевлаштування та пошуку житла.

Дві основні проблеми, з якими стикалися приблизно 40% ВПО під час пошуку роботи, — це низькі заробітні плати та невідповідність вакансій їхній освіті та професії. Однак тільки половина опитаних виявили бажання навчатися, аби покращити свої навички. Також третина внутрішніх переселенців зазначили, що роботодавці часто не хочуть їх наймати й таким чином дискримінують ВПО відносно місцевого населення.

У приблизно 90% випадків переселенці зі сходу України та Криму мешкають у приватному секторі (орендовані будинки або квартири), за які змушені сплачувати за власний рахунок, оскільки державна грошова допомога не може покрити усієї вартості оренди. Біля 4% ВПО все ще проживають у місцях компактного поселення, що є

фактором сповільнення їх особистісного розвитку та успішної інтеграції в приймаючу громаду.

Внутрішньо переміщені особи наділені таким самим правом на захист своїх прав, як і інше населення України. Втім, внутрішнє переміщення породило певні ризики та вразливості, розгорнута характеристика яких презентована нижче.

2.1. Облік внутрішньо переміщених осіб в Україні

Наразі важко оцінити, скільки людей потерпають через проблеми із взяттям їх на облік ВПО, або не стають на облік з різних причин.

Уряд не тільки стикнувся з численними проблемами запровадження ефективної та дієвої системи обліку ВПО, але й не зміг зробити зібрані дані надбанням громадськості. До останнього часу не було налагоджено системи надання інформації про характеристики зареєстрованих ВПО (вік, стать тощо) і не було підготовлено загального профілю переміщеного населення.

Разом з цим, згідно з повідомленнями Мінсоцполітики 2 серпня 2016 року впроваджено в дослідну експлуатацію Єдину інформаційну базу даних про ВПО в рамках проекту "Всебічна стабілізаційна підтримка ВПО та постраждалого населення в Україні", створеного за фінансової підтримки Європейського Союзу.

За даними дослідної експлуатації і проведених випробувань будуть оцінені показники надійності роботи інформаційної системи. Усі виявлені недоліки та зауваження, а також терміни їх доопрацювання будуть вказані у протоколі погодження. Після внесення всіх змін буде складено акт передачі у промислову експлуатацію і акт завершення робіт.

Очікується, що в промислову експлуатацію Єдиний реєстр ВПО буде введено у вересні.

Функціонал бази даних розширюється шляхом доповнення даними щодо розміщення, працевлаштування, рівня освіти, спеціалізації за професійною освітою та потреб і намірів переселених громадян. Проводяться роботи із запуску інформаційного обміну між Єдиною інформаційною базою даних про внутрішньо переміщених осіб та Державною прикордонною службою України за допомогою інформаційної системи „Аркан”.

Завершується впровадження захищеної мережі передачі даних Мінсоцполітики шляхом побудови інфраструктури криптографічного захисту каналів передачі даних між Міністерством та структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласних, Київської міської, районних, міських, районних в містах державних адміністрацій, Донецької та Луганської обласних військово-цивільних адміністрацій.

Налагоджена співпраця між розробниками програмного забезпечення бази даних та ДП „Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики”.

Проведені вивантаження даних з наявної інформаційної системи обліку внутрішньо переміщених осіб в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб.

На теперішній час здійснюється робота з надання технічної допомоги структурним підрозділам з питань соціального захисту населення стосовно експлуатації програмного забезпечення бази даних та захищеної мережі передачі даних Мінсоцполітики. Також в рамках реалізації Проекту проведено тренінги для працівників Управлінь соцзахисту населення з питань користування оновленою базою даних.

Окрім цього, 8 червня була встановлена нова форма довідки ВПО, яка має вигляд аркуша формату А4 з печаткою та підписом уповноваженої особи. Довідку надають безкоштовно й виготовляють одразу за наявності реєстрації в паспортних документах на відповідних територіях або ж протягом 15 робочих днів, коли проживання підтверджене не реєстрацією, а доказами. Перелік доказів не є вичерпним: це можуть бути документи, фотографії та відеозаписи — все, що допускається як доказ для встановлення факту в цивільному праві та має юридичне значення. Це й документи про право власності, документи про освіту, довідки з роботи тощо.

Довідку ВПО отримує кожна особа, яка звернулася, в тому числі і малолітні діти. Дітям приділена особлива увага: уряд врегулював порядок надання статусу ВПО малолітнім дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, визначив перелік документів, які потрібно подавати. Його теж дещо розширили. Відтепер подається додаткова інформація, що стосується чутливих категорій, які потребують особливої уваги: відомості про місце навчання та виховання дитини, про законних представників, які супроводжують дитину, інформація про інвалідності та потребу в технічних та інших засобах реабілітації. Також держава збирає дані про працевлаштування, освіту, спеціалізацію за професійною освітою, посаду, професію всіх ВПО. У перспективі це має допомогти впровадити довгострокові рішення.

Ще одним важливим моментом стало підтвердження права на отримання статусу ВПО особами, які відбували покарання у місцях позбавлення волі та мають реєстрацію на тимчасово окупованих територіях. Це відбулося на фоні активного діалогу щодо переведення засуджених у місця позбавлення волі на контрольовані урядом території.

2.2. Соціальне забезпечення

Пунктом 1 постанови Кабінету Міністрів України № 637 від 05 листопада 2014 року "Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам" встановлено, що призначення та продовження виплати пенсій (щомісячного довічного грошового утримання), довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг за рахунок коштів державного бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування внутрішньо переміщеним особам здійснюються за місцем перебування таких осіб на обліку, що підтверджується довідкою, виданою згідно з Порядком

оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509.

Тобто ВПО можуть отримати соціальну підтримку від держави тільки за умови отримання довідки ВПО.

Разом з цим, 16 лютого 2016 року Міністерством соціальної політики України було видано лист № 672/0/10-16/081 "Про посилення контролю щодо обліку внутрішньо переміщених осіб" в якому надається доручення управлінням праці і соціального захисту населення посилити контроль за процедурою взяття на облік внутрішньо переміщених осіб. А 18 лютого до органів праці та соціального захисту населення почали надходити списки переселенців, складені нібито Службою безпеки України (далі – СБУ) та Державною прикордонною службою України, що містять інформацію про осіб, які повинні бути зняті з обліку внутрішньо переміщених осіб через те, що проживають на тимчасово невідконтрольній території України. Наявність зазначених "списків" 19 лютого підтвердив сам Міністр соціальної політики України, заявивши, що спільно з СБУ протягом трьох попередніх місяців Міністерство активно працювало над "ліквідацією шахрайських схем які побудовані навколо виплат переселенцям".

Управління праці і соціального захисту населення (далі – УПСЗН) на підставі зазначених вище списків масово виключали ВПО із бази без попередження та письмового рішення з обґрунтуванням підстав такого виключення.

Автоматичне призупинення дії довідок ВПО і, відповідно, соціальних виплат на підставі списків, сформованих за невідомими та непередбаченими законом критеріями, без прийняття обґрунтованих рішень у кожній конкретній справі, суперечили Конституції України та Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" (далі – Закон).

По-перше, в законодавстві не існує процедури "зупинення"/"призупинення" довідок ВПО, а отже відповідні дії УПСЗН та розпорядження чи доручення Мінсоцполітики є протизаконними.

По-друге, виключний перелік підстав, у зв'язку з якими може бути скасована довідка наведений у Законі, а це: (1) подання заяви про відмову від довідки; (2) скоєння злочину згідно з переліком, наведеним в пункті 2 частини першої статті 12; (3) повернення до покинутого місця проживання; (4) виїзд на постійне місце проживання за кордон; (5) подання завідомо недостовірних відомостей.

Окрім того, в Законі прямо визначено, що рішення про скасування дії довідки приймається керівником структурного підрозділу з питань соціального захисту населення за місцем проживання особи та надається внутрішньо переміщеній особі протягом трьох днів з дня прийняття такого рішення.

Також, 8 червня урядом України були прийняті зміни до Постанови від 05.11.2014 № 637 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» (далі - Постанова). Зокрема, запропонованими змінами були затверджені Порядки призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам та

здійснення контролю за соціальними виплатами переселенцям за місцем їх фактичного проживання/перебування.

Вказані зміни суттєво погіршують положення осіб, які вимушені були покинути свої домівки через збройний конфлікт на сході країни, вводять додаткові дискримінаційні механізми відновлення соціальних виплат та контролю за ними з боку держави. Тим більше, такі нововведення є критичними в умовах повсюдного припинення виплат усіх видів соціальної допомоги та пенсій тисячам переселенцям протягом майже п'яти місяців.

2.3. Доступ до пенсійних виплат для громадян, які проживають на непідконтрольній уряду України частині Донбасі

На сьогоднішній день держава не гарантує жителям непідконтрольних уряду України територій Донбасу забезпечення права на соціальний захист, в т.ч. пенсійне забезпечення, а спонукає їх користуватися порядком отримання видів соціальної допомоги, який діє лише для внутрішньо переміщених осіб відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 637 від 05.11.2014. Відповідно, для того, щоб мати можливість отримувати законно зароблену протягом свого життя і гарантовану Конституцією України пенсію, такі громадяни змушені виїжджати на підконтрольну територію та ставати на облік як внутрішньо переміщена особа не будучи при цьому де факто ВПО. Ця ситуація призвела до невідповідності офіційної кількості ВПО, яку веде Міністерство соціальної політики, до реальної кількості громадян, які вимушені були покинути власні домівки через війну. При цьому на непідконтрольній уряду України території Донбасу може залишатися близько 1,2 млн пенсіонерів. У 2015 за інформацією Міністерства соціальної політики близько 800 тис. цих громадян отримували пенсію, зареєструвавшись як ВПО.

У 2015 році Міністерство соціальної політики припинило виплати пенсій понад 180 тисячам з 1,1 млн пенсіонерів зареєстрованих як ВПО на підставі інформації, отриманої від СБУ та поліції. Після складення так званих “списків СБУ” в лютому 2016, про які йшлося вище, за інформацією Міністерства соціальної політики станом на початок серпня 2016 близько 300 тисяч громадян, яким були припинені всі виплати за інформацією СБУ, не підтвердили факт свого проживання на підконтрольній території та відповідно не змогли поновити соціальні виплати і пенсію. Ймовірно ці громадяни проживають на непідконтрольній уряду України території та від лютого 2016 позбавленні соціальних та пенсійних виплат, які часто є єдиним джерелом їх доходу.

Очікується, що більша кількість громадян України, які проживають на непідконтрольній уряду України буде позбавлена пенсійних виплат після затвердження 8 червня 2016 року нового механізму здійснення контролю за соціальними виплатами переселенцям за місцем їх фактичного проживання/перебування. Найгірша ситуація залишається для літніх людей та громадян з обмеженими фізичними можливостями, більшість з яких скоріш за все не отримувє пенсійні виплати вже близько 2х років.

2.4. Свобода пересування

Крим

Переміщення осіб з Криму на материкову частину України продовжується й надалі, але в менших об'ємах. Але з 2014 року порядок перетину адміністративного кордону з Кримом переніс ряд достатньо кардинальних змін.

В кінці 2014 року урядом України було припинено залізничне сполучення з півостровом, а також пасажирські автобусні перевезення. Влітку 2015 року Кабінетом Міністрів України був затверджений Порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, яким були трохи спрощені умови перетину адміністративної межі неповнолітніми громадянами України та запроваджено новий дозвільний порядок в'їзду/виїзду для іноземних громадян та осіб без громадянства. Вже у жовтні 2015 року на адміністративному кордоні з Кримом розпочалась безстрокова мирна громадська акція "Блокада окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополя", що була організована рядом кримськотатарських та українських активістів, і полягала у блокуванні постачання товарів, робіт, послуг на тимчасово окуповану територію з метою припинення економічних відносин з Російською Федерацією. Як наслідок, вже згодом, 16 грудня 2015 року, Кабінетом Міністрів України було офіційно обмежене постачання окремих товарів (робіт, послуг) з тимчасово окупованої території на іншу територію України та/або з іншої території України на тимчасово окуповану територію шляхом прийняття відповідної постанови. Під заборону переміщення потрапили всі категорії товарів, окрім обмеженого переліку особистих речей громадян та соціально значущих продуктів харчування в еквіваленті не більше ніж 10000 гривень та вагою до 50 кілограм, що переміщуються фізичними особами. Таке рішення уряду викликало ряд обурень і протестів з боку громадян, українських та міжнародних правозахисників, адже значно обмежує свободу пересування осіб. Але обмежувальний порядок до цих пір є діючим і обов'язково потребує істотних змін з боку держави.

Ще більш різкі зміни у порядку перетину адміністративного кордону з Кримом відбулись на початку серпня 2016 року. 7 серпня окупаційна сторона без попередження та пояснення причин припинила рух громадян та транспортних засобів, тимчасово припинивши роботу пропускних пунктів "Каланчак", "Чаплинка", і "Чонгар", що стало причиною декількакілометрових пішохідної та транспортної черг з обох сторін. Ситуація була критичною, в тому числі через відсутність на пунктах пропуску адекватних умов, необхідних для довготривалого перебування. Так, ані територія контрольних пунктів пропуску, ані буферна зона між ними не обладнана туалетами, бюветами або іншими джерелами водопостачання та укриттями від сонця.

Станом на 10 серпня КПВВ повністю відновили роботу у нормальному режимі. Пізніше стало відомо, що причиною такої тимчасової блокади став конфлікт між представниками силових структур Російської Федерації. Крім того, протягом

вищезазначеного періоду правозахисники відмічали активну мілітаризацію адміністративного кордону з кримської сторони.

Схід (Донецька, Луганська області)

Свобода пересування цивільного населення залишається обмеженою на території Донбасу. У січні 2015 року було затверджено Тимчасовий порядок про здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, яким, зокрема, вводиться необхідність отримання перепустки для перетину лінії розмежування.

Наразі офіційно існує 6 коридорів перетину лінії розмежування: 4 в Донецькій області (КПВВ Гнупове, КПВВ Новотроїцьке, КПВВ Мар'їнка, КПВВ Зайцево) та 2 в Луганській області (КПВВ Станиця Луганська, КПВВ Золоте). При цьому повністю операційними залишаються лише КПВВ на території Донецької області; КПВВ Станиця Луганська функціонує тільки в режимі пропуску піших; КПВВ Золоте так і не було відкрито через відмову зі сторони так званої «Луганської народної республіки». При цьому робота всіх КПВВ залишається нестабільною – часті тимчасові закриття через бойові дії.

Кількість бажаючих перетнути лінію розмежування досі більше, ніж пропускна спроможність діючих пунктів. За даними державної прикордонної служби кожного дня лінію розмежування перетинають близько 25 тисяч осіб. Однією з проблем щодо перетину лінії розмежування залишаються черги, які можуть коливатися від 1 до 20 годин. Часті випадки, коли громадяни вимушені залишатися ночувати перед КПВВ, залишаючись на території з великим ризиком обстрілу.

КПВВ не мають достатнього оснащення, що стає критичним в період зимових морозів чи літньої спеки. В липні було зафіксовано два повідомлення про летальні випадки людей, яким стало погано в черзі (КПВВ Зайцево, блокпост Майорськ так званої «ДНР»).

Є гостра необхідність в удосконаленні пропускної системи на діючих пунктах пропуску та збільшення кількості коридорів особливо в Луганській області.

2.5. Право на освіту

Станом на серпень 2016 року питання забезпечення доступу ВПО до освітніх послуг в Україні частково врегульоване. Для дітей з числа ВПО були виділені додаткові місця у дитячих садках та загальноосвітніх навчальних закладах; було переміщено 6 вищих навчальних закладів (далі - ВНЗ) з Криму та непідконтрольних територій Донецької, Луганської областей; започатковано спрощений порядок вступної кампанії для абітурієнтів - ВПО; розроблений більш гнучкий механізм підтвердження кваліфікацій, освітнього рівня та переведення студентів з ВНЗ на окупованій території України тощо.

Але, паралельно вбачаємо проблеми з тим, що державою не забезпечується гарантоване законодавством право студентів - ВПО на пільгові умови навчання, а саме

відсутні підзаконні нормативно-правові акти, які б визначали порядок отримання дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти такими категоріями громадян як ВПО і жителями тимчасово окупованій території України на будь-якій формі навчання. Також не виконуються норми Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти», що наслідком чого існують проблеми з виділенням додаткових бюджетних місць на навчання ВПО у ВНЗ, відсутнє забезпечення студентів - ВПО місцями у гуртожитках на безоплатній основі тощо.

Крім того, рівень матеріально - технічного та фінансового забезпечення шкіл із дистанційною формою навчання та переміщених ВНЗ є вкрай несприятливим, що не дозволяє закладам функціонувати на повну потужність, а практичне виконання порядку переведення студентів з тимчасово окупованої території та підтвердження їх кваліфікацій/освітнього рівня знаходиться на незадовільному рівні та потребує суттєвого удосконалення.

2.6. Політичні права

Створенню умов для вільного доступу до голосування на загальнодержавних та місцевих виборах для реалізації політичних прав внутрішньо переміщених осіб має бути приділено більше уваги, оскільки близько 3,5% електорату України, які є внутрішньо переміщеними особами, позбавлені механізму повноцінної реалізації політичних прав.

На парламентських виборах в жовтні 2014 року усі ВПО (близько 500 000 осіб станом на жовтень 2014 року), не мали права обирати депутата Верховної Ради України у мажоритарному окрузі за новим місцем проживання. В жовтні 2015 року на місцевих виборах 1 345 100 переселенців взагалі не брали участі в виборах і не змогли обрати депутатів місцевих рад.

Разом з тим, значна частина ВПО вже більше року тому покинули свої домівки, асимілювались на новому місці проживання та сприймають себе членами нових територіальних громад. Отже, ця категорія виборців повинна також впливати на вибір депутатів місцевих рад за місцем свого фактичного проживання шляхом голосування.

Конституція України та міжнародні стандарти однозначно визначають рівність прав всіх громадян, зокрема в питаннях виборчого права. У статті 38 Конституції зазначається, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У статті 24 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зазначається, що внутрішньо переміщені особи користуються тими

ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Забороняється їх дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.

Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб в межах країни (1998) забороняють дискримінацію внутрішніх переселенців при використанні ними права на участь на рівноправних умовах в справах громади, право голосувати та брати участь у веденні державних та громадських справ, включаючи права доступу до ресурсів, необхідних для здійснення цього права.

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Рекомендації ПАРС визначають зобов'язання держав щодо забезпечення на законодавчому рівні прав переміщених осіб під час виборів, у тому числі, і місцевих, однак, ці норми не були враховані Верховною Радою. На сьогодні ця проблема щодо реалізації виборчого права ВПО може бути усунена лише на підставі рішення суду на користь позивача.

3 серпня 2015 року в Верховній Раді знаходиться три законопроекти, які пропонують вирішити питання голосування внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах. Законопроект 2501а (В.Хомутиннік, В.Бондар) передбачає можливість голосування ВПО шляхом тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Альтернативні законопроекти 2501а-1 (С.Тарута, авторський колектив) та 2501а-2 (Ю.Львовичкіна) обидва пропонують забезпечити реалізацію права участі переселенців у місцевих виборах шляхом зміни виборчої адреси, однак у різних способів.

Експерти наполягають, що уваги вартий саме законопроект 2501а-1, оскільки він одночасно дозволяє реалізувати права внутрішньо переміщених осіб та уникнути виборчих маніпуляцій, пропонуючи використовувати заявний (а не автоматичний) принцип зміни виборчої адреси. Крім того, законопроект 2501а-1 вводить певні обмеження на повторну протягом року зміну виборчої адреси. Однак профільний комітет Верховної Ради дав негативну оцінку законопроектів, і вони не були внесені на розгляд депутатів.

Питання розробки механізму реалізації політичних прав внутрішньо переміщених осіб є в Постанові Верховної Ради України від 31.03.2016 Про рекомендації Парламентських слухань «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій території в зоні проведення антитерористичної операції». Згідно постанови, Кабінет Міністрів України зобов'язаний підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України законодавчі пропозиції щодо можливості зміни виборчої адреси внутрішньо переміщеними особами на підставі особистої заяви та довідки про взяття на облік ВПО.

Втім, досі ніяких процесів та змін не відбулось. За оцінкою Омбудсмена, така ситуація порушує принцип недискримінації як в частині забезпечення рівності прав і свобод, так і рівності можливостей (стаття 2 Закону України «Про засади запобігання

та протидії дискримінації в Україні»), становить непрямую дискримінацію за ознаками місця проживання та належності до ВПО і суперечить стандартам міжнародного права, Конституції, законам України, а також зобов'язанням України щодо забезпечення сталої інтеграції ВПО за місцем переміщення.

2.7. Встановлення фактів народження, смерті на тимчасово непідконтрольних/окупованих територіях України

Окремим питанням є отримання документів, що підтверджують факти народження або смерті на тимчасово непідконтрольній території України. На даний час українська сторона не визнає жодних документів, виданих так званими «ЛНР» та «ДНР». З іншого боку, не існує і процедур верифікації (підтвердження) виданих на непідконтрольній території документів, що у ряді ситуацій унеможлиблює реалізацію прав, наприклад, на соціальний захист та отримання допомоги при народженні дитини, на спадкування тощо. Нажаль, в Україні досі не створена адміністративна (позасудова) процедура визнання документів про народження та смерть, що мали місце на тимчасово окупованій території України, та реєстрації даних фактів органами Реєстрації актів цивільного стану (РАЦС).

У лютому 2016 року до Цивільного процесуального кодексу України були внесені зміни (ст. 257-1) щодо особливостей провадження у справах про встановлення фактів народження або смерті на тимчасово окупованій території України, які значно спростили процедуру розгляду справ означеної категорії порівняно із тою, що існувала раніше. Так, відповідно до ст. 257-1 ЦПК України, із заявою про встановлення факту народження заявник може звертатися до будь-якого суду на підконтрольній території України, а із заявою про встановлення факту смерті – до суду за межами непідконтрольної території. Суттєво скоротився строк розгляду заяв. І якщо раніше процес прийняття рішення про встановлення факту народження/смерті займав два-три місяці, зараз цей строк скоротився до декількох днів (іноді заяви можуть бути розглянуті і у день подання їх до суду). Також важливим є те, що рішення про встановлення факту підлягає негайному виконанню, тобто в день винесення рішення факт народження чи смерті вже може бути зареєстрований у Державному реєстрі актів цивільного стану громадян, а заявник може отримати свідоцтво.

Тим не менш судова процедура має декілька суттєвих недоліків.

По-перше, це сплата судового збору. На даний час розмір судового збору у справах про встановлення фактів народження і смерті становить 275 грн 60 коп. (приблизно \$10), що для деяких сімей, які проживають на тимчасово непідконтрольній території України, є достатньо вагомою сумою. За деяких обставин (важкий майновий стан, наприклад) суд може своїм рішенням скасувати судовий збір у конкретній справі, але для цього потрібно збирати докази і довідки на підтвердження зазначених обставин, а, по-друге, це питання все рівно залишається на розсуд суду.

По-друге, коло осіб, які можуть звернутися до суду із заявою, є обмеженим. Наприклад, для подання заяви про встановлення факту смерті на спрощеною процедурою, заявник повинен бути або родичем померлого, або його представником. При цьому, дуже часто до суду за встановленням факту смерті вимушені звертатися друзі, сусіди, члени сім'ї, які не мають кровних зв'язків із померлим тощо. У такому разі, спрощена процедура розгляду справи не може бути застосована.

3. Висновки та рекомендації

Отже, проаналізувавши проблематику, з якою протягом всього періоду тривалості конфлікту зіштовхувались та продовжують зіштовхуватись ВПО та жителі тимчасово окупованої, непідконтрольних територій Донецької, Луганської областей, можемо зробити висновок, що держава Україна, на жаль, недостатнім чином виконує свої позитивні та негативні зобов'язання по відношенню до своїх громадян, що знаходяться у справді складних життєвих обставинах, спричинених агресією Російської Федерації. Рівень забезпечення, поваги та захисту прав зазначених категорій осіб, не дивлячись на ряд позитивних зрушень, знаходиться на незадовільному рівні та потребує якісного покращення.

У зв'язку з цим, від імені громадського сектору хочемо виокремити декілька основоположних рекомендацій для суб'єктів владних повноважень в Україні:

1. Верховній Раді України:

- ініціювати розроблення та законодавче затвердження Державної стратегії щодо відновлення цілісності України, окупованих територій, дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій українською владою території в районі проведення антитерористичної операції
- внести зміни до ЗУ "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" (до ст. 9 та 12) для створення можливості реєстрації фактів народження, смерті, що відбулись на тимчасово окупованій території, через адміністративну процедуру (безпосередньо органами РАЦС)
- визнати таким, що втратив чинність, ЗУ "Про створення вільної економічної зони "Крим" та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України"
- внести зміни до актів законодавства України з метою надання можливості голосування для внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах.

2. Кабінету Міністрів України:

- сприяти реалізації плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини

- не пов'язувати отримання соціальних виплат із довідкою внутрішньо переміщеної особи шляхом зміни Постанови КМУ від 05.11.2014 № 637
- припинити дію дискримінаційної системи призначення (відновлення) та здійснення контролю за соціальними виплатами внутрішньо переміщеним особам, що закріплена Постановою КМУ від 08.06.2016 № 365
- спільно з представникам національних та міжнародних організацій розробити та затвердити механізм виплати всіх видів соціальної допомоги, зокрема пенсій, громадянам, що проживають на непідконтрольних уряду Україні територіях Донбасу;
- внести зміни у Постанову КМУ від 16.12.2015 № 1035 з метою лібералізації порядку переміщення товарів, робіт, послуг через адміністративний кордон з Кримом
- нормативно визначити порядок здобуття дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти ВПО та жителями тимчасово окупованої території України за будь-якою формою навчання, а також удосконалити порядок переведення та підтвердження кваліфікацій/освітнього рівня студентів - ВПО
- сприяти вирішенню питання з виділенням фінансування для забезпечення ВПО додатковими бюджетними місцями в ВНЗ та забезпечення таких осіб місцями у гуртожитках на безоплатній основі
- сприяти облаштуванню пунктів пропуску на лінії розмежування в зоні АТО та на адміністративному кордоні з Кримом максимально сприятливими для перебування умовами із дотриманням усіх санітарно-гігієнічних вимог та мобільними центрами з надання адміністративних послуг.